

Galambos István előadása

A magyar paraszti társadalom felszámolásának folyamatában az egyik legtöbbet emlegetett elem az úgynevezett Gulag-üldözés. A Gulag-üldözés a magyar társadalom nagyon széles rétegét érintette, ennek ellenére mind a szakirodalomban mind a közbeszédben talán kisebb figyelmet kapott annál, mint amennyit esetleg megérdemelne. A Gulag-ügyekről a forrásaink - hasonlóan más perekhez - elég töredékesek, tudjuk nagyon jól, hogy ezeknek az eljárási pereknek egy jó része gazdasági jellegű bűncselekményként lettek feltüntetve, illetve kihágásként, mondjuk tanácsi eljárás alá vonták a személyeket. Gyakorlatilag itt már Zinner Tibor elmondta, hogy több mint 400000 eljárás indult a Gulagok ellen, illetve a paraszti társadalom ellen. Gyakorlatilag maga a Gulag szó sem volt a magyar nyelvben egy bevett fogalom, sőt a mai napig a publicisztikákban, a szakirodalom egy részében a gazdag paraszt szinonimája sem tekinthető pontosnak, hiszen a már 80-as évek végén Zinner Tiborék leírták, hogy a Gulag minősítés alapja gyakran nem is a földtulajdon volt és több mint egyharmada volt az olyanok aránya akiket Gulagnak minősítettek, de nem rendelkeztek földtulajdonnal, nem volt szigorúan véve ilyen összefüggés ezáltal. Varga Zsuzsanna pedig azt emelte ki, hogy a Gulagként elítéltek egy jó része szegény paraszti besorolású lett volna a vagyoni helyzetét tekintve. Tehát a vagyoni helyzet, hogy gazdag vagy tehetős paraszt és a Gulag közé egyenlőség jelet kell tenni ez semmiképpen sem igaz. Annál is inkább, mert az alkalmazott eljárásrendben is vannak érdekességek. Az első érdekesség az, hogy gyakorlatilag, amikor meghozzák a rendeletet arra vonatkozóan, hogy kit tekintenek Gulagnak, ugye május 25-én, 1949-ben az MBP titkárság határozata 25 katasztrális holdban vagy 350 aranykorona jövedelemben állapította meg ennek a határát, de Gulagnak minősítették azt is akiknek kocsmájuk, kereskedésük, cséplőgépük, raktárak voltak és ugye a visszaemlékezésekből és az eljárási anyagokból, esetleg perekből azt is tudjuk, hogy gyakran a Gulaggá minősítés helyben zajlott. Ez azt jelenti, hogy aki nem is rendelkezett olyan jelentős földbirtokkal, hogy beleessen ebbe a kategóriába mégis a helyi tanács a hatóságok részvételével Gulagnak minősítettek. Ezek a propagandában megjelenő kifejezések a Gulag és a hozzá kapcsolódó gazdag paraszti, illetve kizsákmányolóként való feltüntetése a sajtóban a parasztság ezen részének, nyilvánvalóan nem tekinthető egzakt jogi kategóriának. Ennek ellenére a Gulag származás is még az '56-os perek idején is nagyon fontos minősítője lesz az egyes személyeknek. Ez azt

jelenti, hogy az osztálybíraskodás elvét megtartva '56 utáni perekben alkalmazzák, feltüntetik, hogy Gulag származású és ez adott esetben többlet büntetést jelenthet, vagy egy enyhítő körülmény helyett egy ilyen súlyosbító körülményként veheti egy adott bíróság figyelembe. A Gulag üldözés hivatalosan ugye 1948. augusztus 20-án Rákosi beszéde nyomán indul meg, ide szokta kötni a szakirodalom, ugyanakkor a magyar paraszti társadalommal szemben alkalmazott gazdasági és egyéb rendőrhatalósági végzés az már 1945-ben megkezdődött. 1945-ben fenntartották a háborús beszolgáltatási rendszert, részben kényszerből, de részben gyakorlatilag azért is, hogy egyfajta ideológiának feleljenek meg. Ekkor is már előfordul a későbbi Gulag ügyekben gyakran felmerülő vád, hogy közellátás veszélyeztetését követi el XY gazda. 1945-ben a közellátásra való hivatkozással hoznak nagyon jelentős, akár megyék életét komolyan befolyásoló döntéseket és gazdasági jellegű döntéseket is. A földosztás során, illetve ezt követően gyakorlatilag több olyan úgynevezett újgazda, aki ekkor jutott földhöz kerül abba a kategóriába, vagyoni helyzetbe, ami később a Gulaggá minősítését meg fogja alapozni. Ugyanolyan jellemzője a '45-ös időszak után kibontakozó ilyen agrárpolitikának az, hogy a tulajdon korlátozza, mint majd a gulag perek időszakába ez látható lesz, illetve megjelenik már egy újabb fontos elem, a termelési kényszer. A termelési kényszert valószínűleg a háborús viszonyok indokolták korábban, majd a háborúhoz közeleső időszakban ennek lehetett valamifajta gazdasági racionalitása, vagy lehetett legalábbis erre hivatkozni, de 1948-ra ezek az indokok már nem állták meg egzaktan a helyüket. 1948 után, amikor szintén termelési kényszert vezetnek be bizonyos gazdák esetében, akkor az már nem lenne feltétlen gazdaságilag indokolt. Ha bele gondolunk abba, hogy bizonyos termelési ágakat Magyarországon mennyire erőltettek, most gondolok itt a gyapotra például, akkor tudjuk, hogy a gazdasági racionalitás feltétlen. Ugyanakkor a gulágsággal szembeni fellépésnek az egyik eszköze. A visszaemlékezések tanulsága szerint a gulágsággal szembeni fellépésnek ugye az egyik eleme az, hogy szerződéssel kényszerítik a gazdákat, az egyénileg gazdálkodókat, a szerződést úgy írják elő, hogy ilyen és ilyen mennyiségű élelmet vagy ipari alapanyagot kell neki termelnie, még azt is előírják gyakran, hogy hol, melyik táblán, és ha nem tudja megtermelni, akkor szerződésszegést követ el. A beszolgáltatás mellett, ami ugye gyakorlatilag kötelező beadását jelenti a terményeknek ez legalább annyira sújt bizonyos gazdálkodókat, mint maga a beszolgáltatási rendszer. Amikor ezekről a perekről beszélünk, akkor tudjuk nagyon jól, hogy ezek a perek az eljárásoknak már csak a csúcsai, hiszen nagyon sok rendőrhatalósági intézkedés történik a Gulagoknak mondottakkal szemben, illetve tanácsai

intézkedés is történik tömegével és ezeknek gyakran semmilyen alapja nem volt. Tehát nem jó helyen áll a földművelési eszköz az udvarban, vagy nagyon gyakran tűzrendészeti okokra hivatkozva bírságot adják meg a Gulag gazdákat, de olyan is előfordul visszaemlékezések szerint, hogy azért kap bírságot, mert nem köszönt előre a rendőrnek, vagy nem ment át a másik oldalra, tehát a legextrémebb dolgok is elfordulnak. A peres eljárások leggyakrabban a közellátás veszélyeztetése vagy mezőgazdasági szabotázs címszóval kerültek a bíróságok elé. Azonban van néhány olyan eset, ami súlyosabb ítéleteket, nem egyszer halálos ítéletet jelentett a Gulagnak mondottak számára. Ilyen esetben már hallottuk itt a statáriális eljárásnak a sajátosságát. Ilyen esetben ki lehetett mondani a halált, mondjuk egy statáriális eljárásban gyújtogatás esetén. Nagyon sok parasztgazdát fegyverrejtegetésre hivatkozva, illetve gyújtogatás címszó alatt ítélték el. Ezek közül az esetek közül most kiemelnék egyet, ami érdekes tanulságokat rejt magába. Az esetnek a kezdete az, hogy 1950. június 30-án egy parasztgazda, Molnár Sándor Füzesgyarmat határában lévő saját földjén dolgozik, délben ebédet akar magának főzni, egy vödörbe teszi a tüzet, de a vödörből mégis kicsap és a közelben lévő cigánybúza lángra kap, a saját birtokának, hangsúlyozom a saját birtokának egy része ég le, nem a teljes egész egy része. Ez a közelében van egy TSz birtoknak. A TSz birtok az út túloldalán van, az árok túloldalán van. Természetesen azonnal oltani kezdik a tüzet, a közelben lévő rokonok is odamennek segíteni, sőt, éppen kint tartózkodnak a TSz dolgozói is és látva, hogy tűz keletkezett körbe szántják a TSz-nek a tábláját, hogy még véletlenül se terjedhessen át a tűz. Ezen a napon azonnal letartóztatják Molnár Sándor gazdálkodót és letartóztatják vele együtt, legalábbis magukkal viszik, azt a fiatal embert, aki aznap csatlakozott hozzá, egy kiskorú személyről van szó, a családnak egy ismerőse aki, mint fiatalember gyakran elment a különböző gazdákkal megnézni mit csinálnak, kicsit segíteni stb. Két hétig a család nem tud semmit Molnár Sándorról, és ami még megdöbbentőbb nem tud semmit a kiskorú személynek a családja sem, hogy ő hova tűnt vagy hol van. Amennyiben megnézzük most a forrásokat, amik rendelkezésre állnak, akkor azt látjuk, hogy a sajtóból, a korabeli sajtóból látunk nagyon sok cikket, illetve tudósítást tartalmazó anyagot, tehát elég bőségesnek tűnik, részletes leírásnak egy peranyaghoz képest, majd rendelkezésünkre áll a bíróságnak az ítélete és ugye további levéltári forrásokat is be tudunk vonni az ügy tisztázásába. A problematikát és ez egyébként a Gulag perek egyik problematikája is azt jelenti, hogy ugye nem írták oda egyértelműen sem a bírósági ítéletben - az újságcikkekben inkább utalnak rá -, hogy gyakorlatilag azért járnak el vele szemben, mert Gulag. Tehát azt

látjuk, hogy a vád az gyújtogatás. A másik probléma az, hogy ha elolvassuk az ítéletet akkor egy nagyon részletes leírást találunk arról, hogy mi történt és tele van a tényállás ilyen minősítésekkel, hogy ez mire volt alkalmas, vagy miért történt, mi volt a gazdálkodó fejében. Tehát őneki az volt a szándéka, hogy felgyújtsa a TSz-nek a tábláját, tehát a TSz-nek akart kárt okozni. Ilyen minősítések vannak benne, de erre bizonyíték nincsen, csak a feltételezés áll rendelkezésre, még egy beismerő vallomás sem. Molnár Sándor ugyanis elismeri, hogy gondatlan volt, amikor ilyen nagy melegben nem gondoskodott arról, hogy még jobban kiszedje ott a cigánybúza környékét, tehát tüzet rakjon, tehát gondatlanságát elismeri, de a szándékos károkozását nem. Ráadásul kinek okozott kárt? Saját magának. Ugyanakkor, ha tovább megyünk az iratok vizsgálatában akkor azt látjuk, hogy a bírósági ítélet példátlanul kemény, tehát július 15-én, két héttel a tüzeset után statáriális eljárásban mondják ki a halálos ítéletet és ki is végzik. A kivégzés után a családtagok visszaemlékezése szerint nem tudhatják meg természetesen, hogy hol van eltemetve, akkor tudnak igazán bizonyosat a sorsáról amikor megkapják a hóhér számláját, tehát kiküldik, hogy a per folyamán ilyen és ilyen költségek keletkeztek. Köztük ott van az ítéletvégrehajtásnak a költsége, amit természetesen a családnak kell kifizetnie. Ha most ezt a pertörténetet nézem, akkor van egy azért mindenesetre érdekesen alakított eset, de a bírósági ítéletből nem jövünk rá teljesen a háttérköörülményekre. Ugyanakkor ebben az esetben megmaradt az állambiztonsági jelentéseknek a gyűjteménye, sőt az állambiztonság egyik távmondata is. Jelenti Gusztin Gábor ÁVH-s főhadnak a másiknak, hogy végül is Károlyi Márton alezredesnek végül is milyen körülmények szólnak most a halálos ítélet mellett egy bíró számára. Tehát nem az történt ebben az esetben, hogy a bíró megkapta az anyagot, megvizsgálta és ez alapján halálos ítéletet hozott, hanem valami egészen más. 1950. július 14-én, tehát egy nappal az ítélethozatal előtt, mielőtt összeült volna a bíróság távmondatban a következők szerepelnek: a fentiek alapján az államügyésszel való megbeszélés nyomán lehetségesnek látszik Molnár Sándor ügyének statáriális úton való elbírálása. 1950. június 14-ről 15-re virradóra Molnár Sándor bírósági tárgyalásának megszervezése zajlott, mert ezt ugye bizonyára az ÁVH-s főhadnagynak a feladata. Felkerestük Gyulán dr. Sárkány Györgyöt, a megyei bíróság elnökét. Közültük vele az Igazságügyi Minisztérium üzeneté. Tehát üzen az igazságügyi miniszter minisztériuma az éppen hivatalban lévő tanácsvezető bírónak. Tájékoztattuk az ügyről... Tehát nem az iratok és nem a tanúk tájékoztatják az ügyről, hanem az ÁVH-s főhadnagy. Azonnal kiválasztotta a megbízható párttag szakbírót és ülnököket. Ezekkel, még az éjszaka

folyamán érintkezett és előkészítette őket a tárgyalásra. Miután ezt elintézte értesített bennünket arról, hogy vállalja az általa irányított bíróság az ügyben, hogy halálos ítéletet hoz. Ezt a halálos ítéletet másnap meghozták és végre is hajtották. Az ügghöz kapcsolódóan készült egy dokumentumfilm, ennek a címe Statárium, és jó része ezzel az üggyel foglalkozik. A dokumentumfilmben megszólalnak az ott hivatalban lévő ügyészek, a helyszínre kikerülő újságíró, Budapestről kijövő újságíró, természetesen családtagok és jó pár olyan embert szólaltatnak meg, aki ott a bíróság környékén akkor tevékenykedett. Így elég jól kirajzolható történet kezd kialakulni. Az egyik az, hogy a kiskorú személlyel - és ezt akkor ott dolgozó ügyész állítja - nyilvánvalóan betanultatták azt a szöveget, amit ő ott elmondott. A család visszaemlékezése szerint a kiskorú személy gyakorlatilag tényleg a család barátja volt, de attól kezdve nem tartották természetesen annyira a kapcsolatot, élete végéig nem akart erről az üggyről beszélni. Miket mondott a tárgyaláson ez a kiskorú személy? Azt, hogy későn álltak hozzá, tehát eleve nem lett volna szabad tüzet gyújtani és erre ő, egy kiskorú figyelmezteti a gazdát. Aztán azt állította a bíróságon, hogy késve kezdődött meg az oltás és úgy tűnt, mintha Molnár Sándor nem akarta volna oltani a saját földjén keletkezett tüzet. Aztán azt is állította, hogy a közelben lévő rokonok későn jöttek segíteni, hogy vonakodtak a segítség nyújtástól, mintha ez meg lett volna beszélve. Tehát itt még további szálakat ki lehetett volna nyitni az ügyben az ő vallomása alapján. Ami az ő vallomását mégis gyanússá teszi ezen az ügyészi nyilatkozaton kívül, amit a dokumentumfilmben tett, az az, hogy nem mehetett haza egészen addig, amíg ezt a vallomást el nem mondta. Tehát addig a két hétig a saját családja sem tudta, hogy hol van. A kiskorú személy megtette koronatanúként a vallomását és utána mehetett csak haza. Most, ha el tudjuk gondolni, hogy ebben az időszakban látja, hogy ez a gazda nem csinált semmit és mit akarnak vele tenni, egy kiskorút hogyan lehet befolyásolni, akkor belegondolhatjuk, hogy az ügyész, aki visszaemlékezett az esetre ez lehet, hogy igazat mondott. A másik, amit még kiemelnek a visszaemlékezők, az ott lévő jogászok, hogy az Igazságügyi Minisztérium folyamatosan telefonálgatott le az ügyben. Tehát egy folyamatban lévő ügyben az Igazságügyi Minisztérium folyamatosan telefonált és üzeneteket küldött az ügyészségre is, illetve a bíróságra is. Az egyik ügyész azt emeli ki, hogy aznap, amikor folyt a tárgyalás akkor fölhívta az Igazságügyi Minisztériumnak az egyik embere, akit nem akart megnevezni és kijelentette, hogy őt óránként tájékoztatni kell az ügy állásáról. Tehát ezt az ügyet egy kiemelt jelentőségű országos ügyként kezelte a hatalom. Érdekes, hogy ha arról lett volna szó, hogy valóban gyújtogatott valaki, akár a Tsz földjén vagy akár másutt - a saját

földjén ugye szerintem amúgy is valószínűtlen -, akkor is ez egy országos ügy lett volna. A következő, ami szintén a koholt vádak koncepcióját vagy érvelését erősíti az az, hogy amikor megállapítják ugye az ítéletet, akkor gyakorlatilag kiemelnek egy fontos mondatot, azaz egyik indoklása az ítéletnek, hogy elismerik, hogy ugye saját földjének egy része égett le, megállapítják tényállásként, de veszélyeztette, ez a szó van benne, veszélyeztette a Tsz földjének egy részét. Ha az ügynek a tanulságát egyben le akarjuk vonni, akkor azt tudjuk mondani, hogy bizony az olyan esetekben is, amikor rendelkezésünkre áll esetleg a bírói ítélet nem lehetünk benne biztosak, hogy a tényállásként rögzített elhangzó minősítések és tények, azok valóban tények, vagy csak kitalációk, kreálmányok. De számos ilyen eset történt természetesen Magyarországon. Még egyet említenék meg, de nem részleteiben. Fűvesi Jánost egy éjjeliőrt azért akasztottak fel, mert leégett a lóistálló és szintén gyújtogatás címszó alatt akkor bizonyára ő gyújtotta föl. Valójában viszont a visszaemlékezések szerint megtagadta, hogy hamis terhelő vallomást tegyen Fejes István 140 holdas gazdálkodóra és ez volt az ő igazi bűne. Az esetből az állambiztonság készített egy oktatófilmet, ahol ilyen regényíró-szerűen bebizonyították, hogy igen alibije volt arra az időszakra, de kiment a teremből nem tudom hány percre és lemérték, hogy annyi perc alatt fel lehetett gyújtani azt a lóistállót. A gulágsággal kapcsolatosan, illetve a velük szemben lefolytatott eljárások további kutatást igényelnek és hasonlóak a kutatási nehézségek, mint az összes többi ügyben.